

5.

Egy Tekintet a Görögökre.

§. 1. Dűledék 's omlás' fedi e' dicsőült Nemzet régiségét; szív repedve andalog minden szépet tisztelő, ki azon régi maradványokat, melyek méltóságával most is elragadtatunk, szemlélgeti. Mély sóhajtást repít a' semmiségbe; 's könnyes szemekkel meggyőzöttetik, az üdönök mindent megemésztő erejéről, 's kívánva kívánnya ezen Nemzet, még most is azon Virágzásban létét, mellybe annyi századok előtt tündöklött, és élte legnemesebb természeti életet.

Elevenséggel, vidámsággal, vig, 's kedveltető elmeséggel, éltette őket az Éghajlat. Minden nagyot elkövetni lélekkel bátorítva, minden dolgokba, legnagyobb akadályokat, csoda álhatossággal meggyőztek: példa nélkül való tehetségek, minden Veszélyeket ált rontva, maguk maguknak nyitottak utat, pallérozódásra, 's szabad kormányra. Akkoron az erő, méreszséggel, mérte a' Tárgyokat, mert élte természet gyöngyét, és mit mi csak képzelődéssel tartunk földi boldogságnak, az élték ők természettől szentelve, mind addig, még azt, az éltető erő kormányozta, és ártatlan természeti ösztön édesítette. Olvassuk Herodotot, Xenofont, Thucydidest. melly halkat, melly különös érzénnyel működik el az üdö! minden tárgyak, némelly fiatal, elevenítő, 's hatalmas étellel festve virúlnak: az olvasó elhal, elbámúl, regének, 's regébe véli magát lenni, eszmélvén azt az arany üdöt. Ennek köszönheti Napnyugot Tudományait, szép mesterségeit: a' kormányzék, külső 's belső politika, és hadi törvényeit: a' Maratoni, Salami, Xenofon sok

ezer ellenségek között lévő böles vissza vonulása, halhatatlanokká tette őket, kik megmutatták, hogy egy marok, de szabad lélekkel lelkesített erő, Oriási nehézségeket is, el semmisít

Csekély az ő Történeteik nem messzire kiterjedő határokra nézve, de annál nagyobbak cselekedeteik, mert a' csekéllyen jártas is Görög történetekbe, csodálhattya ezen marok Nemzetnek, minden ösztön, minden külső rúgó tol nélkül iparkodásokat, 's vételkedéseket, mindenbe határozatlanul; ki nem tudja ezen nemzet minden szép mesterségeiben, Tudományokban, tulajdon 's majd meg nem fogható erejeből lévő tökéletességüket? Itt a' költők, természeti, együgyű, de nemes érzénnyel, szintén azon természeti édes ösztönnek kecségtető, bájoló, 's bámuló indulatjától, éltetve, lelkesítve, vezérelve, minden példa nélkül, azon halhatatlanság dücsöségébe fénlenek, hová következők, 's még a' mai pallérozott nemzetek is, ő alakjukba (forma) törekednek; tudniillik, akkoron még a' természet, élt gyöngyébe, és virágába, — az éltető erő, valamint más külső természeti tárgyakban; úgy az emberi nembe is, minden erőltetés nélkül, valami megfoghatatlan ékességgel mivelt, és folydogált, mikor a' képzelődések, csupán természeti alakba fejlődtek ki, ment lévén, minden balgag tag bal ítéletektől.

§. 2. A' Görögök Religiója, mellynek külömbféle Agazati, majd eredetiek, majd szomszéd Nemzetektől kölcsönöztek, majd új lákoktól bé hozatattak, üdövel ki pallérozott, közönséges lett, 's későbbben estetica formába öntetett. Az emberi áldozat, mind természet ellen való tétel, Kristus születése előtt 400 esztendővel, egészen számkivetetett Stipsies Archaeologia 2. réssz 35 lapon: az állatok imádása pedig, mind

az emberi józanabb eszeskedéssel meg nem egyező alacsonyság, lassanként felejdékenységgel temtetett el, 's egyedül Isteneknek emberi alakban áldoztak, kiket emberi természet, erő, tulajdonság, 's gyarlóságok neve alatt tisztelték, és mind azon tökéletességet, vagy tökéletlenséget tulajdonítottak Isteneiknek, mellyek egy hallandóban találtattnak: ki teszik ez Homerből ki Isteneibe, emberi tulajdonságokat, 's gyarlóságokat fest le: tudniillik, az emberi nem kezdedben, vizsgálódo szemekkel, nem tekintette külső tárgyakat, az ész indulatok rabja lett: azomba még is érzet magában, valami ollyas intézést, és erőt, melly őtet arra a gondolatra vezette, hogy megösmérje, egy magán kívül jelessebb, nemessebb, 's hathatossabb lételnek valóságát, kitől életét, 's élete boldogságát veszi, 's elenyészését veendi; kezdette mindennek okát keresni, és találgatni; miből származott azon létel eránt való tisztelet, melly is Religio, 's annak szabási alatt került elő: de mivel mindent emberi formában képzelt, ugyan minden megösmért lételnek 's elrejtett okoknak is, emberi formát adott, miből Mythologia eredett: mivel pedig az emberi képzelődések, egy tárgy fürkőzésében is külömbfélék, illy természetesen eredett emberi Religiónak, vagy is Mythologiának is külömbfélének köllött lenni, melly is Görög eleven képzelődés, de leginkább költők által, az Istenek tetteiknek, tulajdonságaiknak, 's műveléseiknek eleven képeik rajzolatlyokkal, kiterjedett, 's fényesítetett, kik Vitézeiket, hires embereiket Egelüg magasztalván, Isteni tiszteletekkel dicsőítették: ez szülte egy részt, Istenek számát, tetteit, 's gyarapodását.

Olympus hegy alla lakóji, zengtenek az Isteneknek legelőször innepi hynnusokat. Itt maradt Istenek lakó helye mind addig, még Religio, és köl-

költő mesterség Görögöknél virágzott. Múzsák első hegyei voltak, Olympus, Helikon, Parnassus, és Pindus; itt éltek Görög Bárdusok, itt találta-tott fel Lyra, Czithara, és mind az, a' mi a' Görög lelket, fölemelte, 's magasztalta: majd minden főrás, Csermelye, folyó, kivált Beótiában, 's Thessáliában, költők által halhatatlanítottak (Dippold *Stizze* 1. rész a' Görögökről) itt folydogált Penneus, itt volt a' gyönyörű Tempe, itt vándorlott Apolló mind Juhász: szóval innen öntődött ki, Görög pallérozódás. A' Költők valami hitbéli ihléssel lelkesítve, költöttek énekeket Istenek tiszteletére: a' hit belső érzése, Haza, Barátság, Szeretet, penget Czitharán, 's költők Verseiben: ez, 's külömbféle Ünnepek, táncz, ének, muzsika által, már korán előmozdított a' Görög estetica pallérozódás.

§. 3.) A' nyelv, ilyen befolyásokkal, nyert szép hangot, gazdagságot, 's valami különös bá-joló erőt, melly közönségessen kiterjedett a' külömbféle közönséges Ünnepek, 's játékok rendelésével: ilyenek voltak Olympusi, Pythiai, Nemeisi, és az Isthmusi játékok, hol kiki mit belső, 's külső tulajdonságokra nézve mutathatott, dicsérettel, 's dücsőséggel fogadtatott; Areopagi tanács: Amphikeziai, Delfusi, és a' Thermophilai gyülekezettek, a' nyelvet, és a' tehetséget kimivelték, 's egyesítették a' Nemzeti lelket, erőt, szíveket, és a' szabadságot, melly nélkül, még korábban, eldült volna Görög ország. Így lett a' Görög nyelv, táncz, muzsika, játékok, költő mesterség, 's a' politika befolyások által, Múzsák nyelve, és Annya minden Tudományok nevezetinek, melly Görög eleve képekkel, 's észszel, valódi világosságot, és határozást nyert. Ez az oka Görög nyelv elterjedésének, minék ékességével, 's heles kimondásával, majd min-

den nemzetek megbájoltattak: de magok a' Görögök is, iparkodtak, azt Gyarmattyaikban (Colonia) föntartani, és szélesíteni, mellynek más nemzetek, annál inkább engedelmeskedtek, mivel Tudományokba, szép mesterségekbe, 's pallérozodásba, tőlök függöttek: egész Görög ország, Peloponesusi, és közép tengeri Szigetek, kis Azsia, Sicilia. alsó Olasz ország, Marsella, és Sagutum, mind Görögül beszéltek.

A' Religiónak a' szép Mesterségekbe befolyása.

§. 4.) A' Religiónak nem csekély befolyása volt, szép mesterségek, kimiveltetésében, mert jól lehet az Istenek imádása, először szabad ég alatt történt, későbbben még is, nagyobb dücsőség végett, köfalak közé záratott, mi is a' szép, és roppant templomoknak, Bálványoknak, 's gyönyörűséges oszlopoknak építését, faragását, meczését hozta magával: ilyenek voltanak Delfusi, Dodoneai, 's Trofoniai jövendő mondó helek, nem különben az Olympusi Jupiter, Ephesusi Diána, 's más külömbféle mű ritkaságok, hol az ész, mesterség, finom gustus, Simetriai elosztás, mind egyarány ragyogtak. Különössen pallérozódása a' szép Tudományoknak, 's mesterségeknek, Perikles 40 esztendőbeli kormányja 's ápolgatása alatt fő pontban virágzott: ő maga, azon üdöbéli legnevezetesebb Férfiak, úgymint Anaxagoras, és Zenó által kimiveltettvén, első ékessen szólló, hadi vezér, 's pár nélkül való kormány igazgató lett; ő minden szépnek pártfogója, tisztelője, 's előmozdítója lévén, köz pénzből, több mind 40 millió tallért költött el roppant épületekre, Athéna szépítésére, 's más részeire a' szép mesterségeknek: ő alatta, 's általa díszet Odeum, (a' mi is későbbben Nerva Római Császár alatt, Attikus Herodes által, az ő előbbeni dücsőségébe helyre

álított Gibbon 1-ső kötet 2-dik Rész 75 lap.) Parthenon, Propileon, szóval, minden szabad Társaság, Városok, verset iparkodtak, Templomaik, Várossaik, 's épülettjeik kiművelésében, és pi-perézésében. Azomba jól lehet a' Religiónak olly különös befolyása volt sok dolgokba, még is úgy nézettetett mind eszköz, 's pedig igen sokszor, politika czélok elérésére; honnan az Istenek szolgálai, sem különös hatalmat, sem egy célra irányazo egyesült erőt, magoknak nem tulajdonit-hattak.

§. 5.) A' Bölcselkedés, itt csírázott először, 's eredetét a' Görög éghajlatnak, 's példa nélkül Férfiainak köszönheti, melly jóllehet kezdetében ehhez nem tartozandó tárgyakra kiterjedett, vagy némelly föltételei szomszéd nemzetektől kölcsön-zöttettek, még is üdövel, az ő méllyen, 's szabadon gondolkozó tehecségükkel, Bölcselkedés méltóságának elérése, és kimerítése, az ő érdem-ek, kik azon dücsöségben fénylenek, hogy példái-
 ik, 's törvényeik érdemlettek lenni, minden követ-közendő nemzeteknek, és Századoknak, úgy, hogy ma is, vagy Platonismus, vagy Aristotelis-mus, vagy mind a' kettő hasonlítva követtetik, Schlegel Geschichte der Litteratur első rész a' Görög Philosophiájáról, szintén nincs tehetségünk őket Történetek írá-sában nyomozni Schlegel, Herodot, Thu-cyded, 's Xenofon maradványi mondásimat bi-zonyittyák. A' mit Hipokrates az Orvosi Tudományban csak például mondott, az, a' mostani orvo-soknak, majd mind annyi megerősitetett Systemái: ó volt első, ki az orvosi tudományt nem tit-
 kon, hanem közönségessen üzte, Papok, 's az or-
 vosok titkait, 's Jegyzéseit következő századok hasznára, világgal megösmértette, 's közönséges-sé tette.

Árkusokat köllene, 's lehetne mind ezekről írni, ha nekem czéllom volna itt, kiterjedve Görögök belső, 's külső állapotjáról írni, de elég itt azt följegyezni, hogy 2200 évvel előtt, majd minden szép mesterségeket, arra tökéletességre vitték, mellyek között, sokakba, őket, még ma is sem el nem érhetjük, sőt egészen nem is követhetjük Dippo l d l. R. a' Görögökről. Erős bizonyosága mondásomnak, az Olympusi Jupiter, Ephesusi Diánna, Rhodusi Colossus, kik méltán világ hét Csodái közé számláltattván, lételüket, elragadtatással olvassuk, sőt, mostani Dülledékekbe talált maradványok, mind régi tökéletesség ereklei, leghiressebb nemzeti Muzeumokba tiszteltettnék, 's távol lévő Tartományokból oda vándorlanak, Athéna omladéai között, régiségeket szedegetni, 's fürkézni, vagy azoknak mostani állapotjukat leírni: ilyen volt mostaniak közül Chateaubriand. Nem csoda tehát Görög nemzet olly hátható kiterjedése, mind Görög országba, mind Gyarmattyaiba, nemzeti lélek fönntartása, 's büszkesége, kik talán méltán magosan gondolkozván, mind eszmélkedéseikkel, mind erkölcsi maga viseleteikkel ellenkező Nemzeteket, bárdolatlan névvel illettek, 's nekik szabadon Törvényeket szabtak.

§. 6.) Nagy Sándor, ki nagy dolgok eszközésére, nagy mesterétől, 's nevelőjétől elkészítettvén, és kimiveltettvén, mind tisztelője, mind előmozdítója volt szép Tudományoknak, és mesterségeknek, ki hadi zörgések, viszontagságok, 's előmenetek közt is, nem mulatta el, majd magányban, majd tudós követői társaságában, Tudományokkal üres óráit édesíteni: ő általa megismértetett Görög előmenetel Aszián, és Afrikán köröszül Indusig, és Nilusig; a' Kereskedés előmozdításával, szárnyat nyújtott Tudományok ter-

jedésének is. Aristoteles Sándorral, kinek eleven képzelődéseibe, 's magosra vágyódó lelkibe, e' láthatáron kiterjedő egészről, mély és kíváncsi képeket iktatott, csodálatossan egyenlők, mind a' kettő magában foglalni akart mindent, ez külső, amaz belső világot. Alég volt valami része Tudományoknak, melyet Aristoteles, hathatós, 's mély eszmélkedésével, egyesíteni, nem iparkodott volna; ki is Bölcselkedésen kívül, Természet Tudományának sok tárgyaival ajándékozta meg követőit, kiknek alkalmatosságot adott, kezdet részeit Tudományoknak gyarapítani, és terjeszteni.

§. 7.) Azomba, Nagy Sándor halálával, valamint a' nagy Föl tétel el semmisítetett, 's különböző részekből össze erőltetett Tekintet, és nagy egész eldőlt; úgy a' Tudományok is, kik böcsülete, már az előtt is hőkkent, Görög ország polgári állapottyával együtt, a' mivel csodálatossan össze volt kapcsolva, hanyatlott. A' Pergamusi, Egyiptusi Királok, vetekedtek ugyan könyvtárak föllállításában, a' Tudományok határ nélkül terjedtek, de nemzeti szabad lélek, 's eleven képek heányával: az eredeti gondolatok, vagy kimerítettek, Gibbon 1-ső kötet 2-dik rész 93 lap, vagy lankadva minden tűz nélkül, csupa követésben, szó egyesítésben, hasonlításban jelentek elő, Schlegel 1 kötet a' Görögök-ről.

A' Görög Tudományok, Haza viszontagságával, 's zavarodásával, Nagy Sándortól igen helyes helyen építetett Alexandriába Ptolomeusok tudományokat, 's szép mesterségeket tisztelő, és szerető szárnya, 's ápolgatása alá repültek. Itt Ptolomeus Lagus, sok Görög Tudósok segédelmével, híres Alexandriai Könyvtárt állította föl: minden Tudósnak, Királok pártfogása alatt, volt

modja, bölcsességét, 's tudományát kimutatni, de kik munkálodása, szüleménye, mind egy fogadott mű lépet elő, távol azon nemzeti lélektől, erőtől, 's szabadságtól, melly az első Görög költőket, Irókat, 's Bölceket megkülömbözteti: tudniillik, akkor a természeti élet, szabadság, nemzeti lélek, rúgó tol volt Görögöknél, melly most csupa önfentartásból, hizelkedésből, részrehajlásból, 's kereskedésből állott. Gibbon 1-ső kötet 2-dik rész 93 lap. A' kezdetben költő mesterség, Görögöknél eredeti 's természeti volt, innen lett harmóniai hang, melly az első Költőket halhataatlantította, de melly polgári szabadság elenyészésével, folyó irás kimivelésével, lassanként fogyott, 's Ptolomeusok alatt el halt; 's így a' Költő mesterség csak mind egy messzi hasonlítása lett a' Helikoni hangnak, mi is csekély képekbe, virágokba, 's Tárgyakba fejtődött ki Schlegel 1. R. 87 lap. Gibbon mind föllebb: itt a' hír név volt buzdító ösztön, amott, a' csupa nyerelesség, azok olly szabadon irtak, valamint szabadon gondolkodtak, és műveltek; ezek pedig ön haszonból, alkalmaztattva környülállásokhoz. Mindazonáltal, gramatikai törvényekkel, a' költők, és Tudományok világosítására, nem különben tapasztaláson épített Tudományok elő mozditásával, magoknak érdemet követközendőknél szereztek, melly nélkül nagyobb homályba lennének.

§. 8. A' Polgári környülállások

A' Görögök polgári állapottya, sok viszonytagságoknak vala kitéve: annyi tárgyak, annyi környülállások kerülnek elő Történeteikbe, hogy valóban megfoghatatlan legyen, mikép lehetett elegendő kisded Görög Ország, azon véghetetlen számú cselekedetek végbe vitelére, mellyek egy helessen elrendelt, 's hatalmas Országot is, meg-

rözzentettek, 's sarkaiból megmozdítottak volna. Az ő eredetük, életük, hanyatlásuk, és elenyészésük nem más mintegy folytón folyó erőltetett nyughatatlanság, 's törekedés: kik ha egyesült erővel, egy lélekkel, egy közönséges célra iparkodtak volna, az történt volna minden ellensegeikkel, a' mit Maratonnál, Salamisnál, és Plateánál Perzsák, akkori leghatalmassabb nemzet, tulajdon kárával tapasztalt. De nem hogy nem egyesítette őket a' Nemzeti lélek, egy közönséges nyelv, religió, szokás, és pallérozódás, sőt távol lévén minden egyező alatrattól, egymás ellen, külömbféle okok színe alatt dühödnek, tulajdon erejeket emésztik, a' nemzeti lelket határozatlan hasonlóságokkal tapodják, külső ellenségnek kaput nyitnak, magukat, és szabadságukat szélnek eresztik. Kik ha egy kormány alatt, nemzeti lelket, 's eredeti szabadságot, közönségesen egyesült, 's kiterjedő szabad törvényekkel fön tartottak volna, soha Róma jobbagyái nem lettek volna. Igaz, a' szabadság, a' haza szeretet, vala Görögök fő kívánsága, és rágo tolla, mivel lelkesítve Vitézek lettek, 's következő üdőkben, a' hatalmas Perzsákon diadalmaskodtak; de mit ért az, midőn mindenik uralkodni, 's senki se akart engedelmeskedni? a' legesekélyebb város is szabadságra iparkodott, 's fő Városnak fittyet hánt: miből vissza vonás, pártütés, támadás eredett, folyt, 's uralkodott Görög Országban.

§. 9. A' Királyok állapottya.

A' Görög Nemzet, több köz Társaságra el lévén osztva, kezdetben minden Osztált tulajdon Királla kormányozta, kik a' Királi hatalmat némelly korlátok alatt gyakorolták: népnek törvényt mondtak: hadban vezérek voltak: és szemmel tartották hitbéli szokásokat. Az ilyen Kirá-

lokat Homerus Istenekhez hasonlít, 's majd Jupiter fiainak, majd atyafiainak mond Homér Iliad. v. 35. kik eránt is az alattavalók különös tisztelettel viseltettek. De mivel a' Királi hatalom igen határozott volt, 's ősi javak maradékok között egyenlően osztottak el: Királok alatta valóikhoz hasonlóak majd mindenbe kezdettek lenni; miből élélés, Királi hatalomnak megvetése származott, kik nyakas fejvel Királi méltóságnak ellenszegték magokat, az igazgatásban pedig részesülni kívántak. Ebből eredett Királok elenyészése után, a' köz Társaság, melly minden Görög Osztalokra kiterjedett.

§. 10. Sparta

Sparta ugyan fönttartotta Királi méltóságot, de szűk határral: kik tanácsál együtt közönséges rendeleteikben a' néptől fügtek. A' Királi hatalom élélését pedig, későbbben fölálítatott Ephoriáto szék tartotta határok közt. Plato de leg. l. 3. Spartát sok viszontagsági után, hanyatlásából, 's dülledéséből Lycurgus törvényei emelték föl, kiket ő Dóriaiaktól, Minos törvényéből, nem különbben tulajdon feltalálásából, akkori üdökhöz alkalmaztatva, polgár társai boldogulására intézet; ő az egyes tagoknak elrendelésével, testnek szünet nélkül tartó gyakorlásával, 's leendő izmossággal, egy közönséges neveléssel, polgárok birtokai egyenlő elosztásával, 's minden puháságot elő mozdító eszközök elűzésével, az egész társaságot egy kiterjedő célra idézte: tudniillik, ő törvényeivel, oda czélozott, hogy feleiből izmos, 's bátor népet készítsen. Ezen rendeleteivel, a' köz Társaságot fönt tartani gondolta. Azomba mind Spartára, mind egész Görög Országára nézve, micsoda szomorú

következéseket hozott legyen, később időben Történetek bizonyítják. Lycurgus szabása hatonai köz társaságot szült, 's mihelezt ez megállapothatott, a' békeesség álmom, és szó szaporitása lett. Sparta mindég nyughatalankodott, Görög egyenlőséget zavarta, és háborította, melly annál is inkább megtörténhetett, midőn ők pallérozdás majd minden Nemei kirekesztésével, szüntelen csak hadi zörgesről álmodtak, 's annak fordulásairol eszmélkedtek: kült minden szövetségbe, elsőséget óhajvona, nagy büszkeséggel, őket nem illető dolgokba mérészen beavatgalt, irigy szemmel tekintették egyesült társaik gyarapodását.

Az egyedül lévő testek erejek himivelése, több görögökre nézve bárdolatlanokká tette őket, kik a' vért kevésé ügyelvén, szüntelenül határ szomszédjaikat háborgattak. Szomoruan tapasztaltak ezt a' Messenieiek (Messenienses), kiket hosszas ellentállás után, rab szolgálkka tettek, nem különben dúltak Arcádiába, és más mellé-
 zsa határoiba. Békesség üdeibe, Ifúság gyakorlás tárgyai voltak, a' szegény Helókat, és más rab szolgák, kiket, mind vad álatoltak, 's fegyverteleneket, lesből, véletlenül megtámadtak, 's szám nélkül öltek, 's vadásztak, kiket sokszor az eke szarv, 's üszöke mellyül csintalan-
 lanságból, vagy föltételből más világra küldöttek: különben is, csupán ezen nyomorúltak számítottak, bányásztak, hajokon evedzettek, minden terhes munkákat tellyesítették, sőt szükségbe Tyrannusaik mellyet példásan viaskodtak: 's még is mi volt jutalmuk egyéb megvetésnél, 's halálnál? Ime ez a' Spartai szabadság: ez egész Görög Ország elfajult nemes szabadságának képe. Minden Görög osztálok, bár hormannyak Aristocrática, vagy Democratica formába pörögött, nem

más volt mind rettenetes Aristocratiá, hol nagyobb része lakosoknak, mind alacsony rab szolgák, egy részecske nemesek szabad kényyének alkalmatosságára, megvetett életet élt: és még is hova Sparta jutott, szabadság színe alatt Aristokratiát türkölt, hová pedig Athená magát bõ fúrhatta, Democratiát terjesztett.

Mindazonáltal még is nagy hiba lenne, Spartabéliek sőt közönségessen Görögök, némelly alacsony tetteikbõl, miveléseikbõl, 's ravaszságokból egész nemzetre következést tenni: nem különbben õket hitetlenséggel, ravaszsággal, mértékletlenséggel illetni: mert kimerné Sokratest, Plátot, Aristotelest, leg bölcsebb, legnemesebb, és szeretetre méltó Férfiakat, veszedelmeseknek 's gonoszoknak mondani? Mi, kik az erkölcsiség megösmért szabásait, 's Nemzetek közönséges törvényeit tudjuk, azzal megvilágosittatunk, 's kormányoztatunk, õket, mind ezzel szûkölködõket könnyen meg ítéljük — pedig nagy a' különbség mi, 's õ közöttük.

Spartabélieket, a' többi Görögök pallérozódásba, 's szép mesterségek kimiveltetésébe, igen felül halladták: mert midõn õk egyedül test gyakorlását, 's fegyver fényesítését üznék, a' többi Görögöknél, Lyrák, 's költõk zengtenek, és szép mesterségek, remek mûvekbe tündöklõttek. Semmi roppant Tárgyal emlékezeteket nem dicsõítették, úgy, hogy máma se tudni bizonyossan, hol állott légyen Sparta Várossa. Ellenben Athená Várossának, még mostani düledékébõl is, annak valahai méltóságát következtethettyük.

Jól lehet az üdõ, sokat változtatta Lycurgus törvényeit, még is valósága 400 Esztendeig tartott. Még egyszer 3-dik Cleomenes, egész valóságába helyre állítani akarta, de már késõn volt! Spartaiak nemzeti lelkét, a' sok hasonlások elfa-

rasztottak, keménységüket pedig a' Perzsa bécsuszott puhaság, piperezés és pénz megpuhította, méglen végtére Rómaiak hatalmuknak nem engedelmeskedtek.

§. 11. A t h e n a.

Görög Ország legjelcsebb, népessebb, pallérozottabb, 's történeteivel legnevezetesebb Városát Athenát, először Királok kormányozták. Cecrops Királla némelly jeleit pallérozodásnak elkezdette, és előmozdította. Ezen Királok, több polgári 's háborui viszontagságok közt uralkodván, Codrus utolsó Királluk ön feláldozásával, a' kormány Archontesekre szállott, kik Solon törvény hozásáig, 13-an uralkodtak változó szerencsével, midőn Solon mind Archont, 's tiszteletre méltó érdemes Férfiu, mind terjedő ösméreteire, mind példás életire nézve, polgár társaitól megkérletett, hazája boldogulását, készítendő törvényeivel föntartani, és elő mozdítani.

Solon, a' nyomó, 's terhes Aristokratiát, mérsekelte Democratiával akarta könnyebíteni: ez az, ő törvényei 4 részben levő elosztásának oka. — Ez az oka, hogy midőn ő három első legpallérozottabb 's vagyonos polgárok Osztályából köztársaság tisztyeinek választását ugyan rendeli, de ezeknek rostálását, 's közönséges gyűlések végzéseit, a' 4-ik Osztályra, az az, köznép határozására bizza. Előre által látta, nép egész elnyomását, ha csak csupán főkre, 's nemesekre bizza a' kormányt: ellenben tudván köznép szél hajlandóságát, a' kormány tisztségéből őket kirekesztette, mert utollyára a' fők kizárásával, számos tagjaik leendő választásokkal, Kormányt maguk kezire háritották volna egészen. Szóval Solon czélla, fellei boldogításában valóban nemesek voltak, ki nem úgy mint Lyncurgus, az erkölcsi

törvényeket, politika változások alávetette, hanem az első, második Uráva tette. He er Allgemeine Weltgeschichte 1 Band 130

Még Solon előttbe, Pisistratus, különös magaviselésével, 's tettetésével, a' népet, és fő kormányt, Solon törvényeinek megtartásával tulajdon kezére bírta: de ki uralkodása, csendes, Athénára nevezve tudományok 's szép mesterségek előmozdításával virágzó volt. Ő minden tetteiben iparkodott, alatta valóinak atyai kegyességét kimutatni, kik őtet szerették, és méltán tisztelték. Hippias, és Hipparchus, nem sokáig éltek, Attyok hatalmával, ez megöletett, amaz Perzsákhoz szálladot bosszúálást keresni. Az alatt Clisthenesé lett a' hatalom, de nem sokáig élhetett véle, mert Perzsa háborgatások közelgetésével, a' Fő igazgatás, Solon törvényén folyt. Későbbben az öregebbik Thucydides nép hatalmát, 's határozását, sarkalni akarta, de kénytelen volt Democratia résznek engedni, kinek hatalmas feje Pericles volt. Ezen férfiú, sem Archont, sem Areopagi tag nem volt, 40 Esztendei kormányja alatt, majd nem tellyes hatalommal élt, 's még is Democratiai rész barátja volt, holott Királi hatalmat, 's czímet is tulajdonithatott volna magának: de jól tudta ő, hogy Democratiával többre mehet, mert nép barátja lévén, kecségtetésével, 's nép kényére pazarlásokkal, azoknak külömbféle színek alatt Játékok, 's mulacságok szerzésével, azt tulajdon hálójába kerítette; és így a' nép tellyes helybe hagyásával, mindha rendelések tőle nem is eredtek volna, messzire terjedő czéllát elérte: tudniillik, már ez üdőben, kezdett a' Voksolás megvesztegetettni, mi is majd határozott, majd határozatlan lévén; a' köz népi ki Fő városba kormány kölcségéből élt, annak végzését, mind a' szél fújt, mind a' részre haj-

lások hatalmasak voltak, mind tulajdon hasznát érzette, nem tekintvén köztársaság vég czéllára, annak rendelkezéseit elfogadta, vagy megvetette. Későn jutott Phocionnak eszébe, igazgatásban részt vevő, henyélő, 's pártutó népet a fő városból kiszállítani.

Peloponnesusi háboru után, Athená Spartától elnyomatatván, 30 Tyranusok hatalma alatt nyögött, miből Hazáját felszabadította Thrasybulus, Pausanias Spartai Király helybe hagyásával, 's Solon törvényeit folyásba hozta. Formát helyre állithatta, de nem az eltűnt erejét, 's lelkét. Heer All Welt Geseh. 1. Ba. fl. 191. Democratiai hatalomnak Nagy Sándor haláláig folyása volt; mellyet Antipater Olygarchiával (kevés hatalmasok uralkodása) váltott föl: de ez sem tartott sokáig, mert Demetrius Antigonus fia, Athenát előbbeni szabadságába helyhezette, a' mit Sylla, Várossal együtt föl dűlt. Követközendő Római Császárok pedig ugyan azt becsbe tartották, méglen először Gothusoktól, későbbben pedig Törököktől végképen el nem rontatott.

§. 12. A' Perzsa Háborúk.

Már régen főtt Dárius mérge Görögök ellen, kereste az alkalmatosságot, hatalmát nekik megmutatni, mi most adta elő magát, midőn Görögök, kis Asiabéli feleikkel, bátorkodtak Perzsákat megtámodni, 's Sardest elégetni. Dárius mind ezen, mind Hippias hazájának veszélt óhajtó kérésén megindul, tengeri (a' mi Mardonius vezérlése alatt Pathosnál habok rabja lön); és szárazon lévő erőt küld Görögök ellen, Datis és Artaphernes Vezérekkel: de a' kik Maratonnál, Miltiades, cselelty, de nemzeti lélekkel, 's szabadsággal éltetett Görög erőnek engedni kéntelenitetnek. Ez üdötül fogva, Themistocles, és Ari-

stides, minden kitelhető erővel, a' köz társaság boldogulására törekednek, melly nélkül az egyesülhetetlen Görög nemzet Perzsák adozója lett volna. Themistocles tengeri erőt, Aristides pedig belső állapotot vezérlette: mind kétfőnek nagy az érdeme hazájokra nézve, de Themistocles, külömbféle tehetségeivel Aristidest fellül haladta, nemzetéhez mutatott szolgáltyával, ki is Athena Nagysága alapját (fundamentum) megvetette. Ő szabadította meg hazáját Veszedelemtől, Athena kőfalai ő mivéléséből épültek fel, ő erősítette az meg Athenai kikötő helyt; tengeri erőnek terjesztésével, 's gyarapodásával, tengeri hatalmát ad Athená kezibe, 's még is mi volt jutalma? érdemetlen hazájában, ki fölmagasztaltatását néki köszönhetette, csontyai nem pihenhettek; az ellenségéhez kéntelenítetett folyamodni, kit annyiszor megalázott, hogy hátra lévő életének csendes menedék helet szerezhessen, ki is jobban megtudta benne becsülni a' Virtust, mind hazája. Athená példa nélkül való Férfiait, csak holtok után tudta megösmérni, 's azokat, emlék oszlopokkal tisztelni.

Xerxes Attya megalacsonyosodását, el nem mulatta megboszulni; véghetetlen tengeri, 's földi erőt vezet Görögök ellen. Ki vélte volna seregének megveretetését? Thermophylánál ki mutatta magát, a' Spartai katoná lélek: ez szörnyű szabásokat tesz Perzsákba, még Leonidás felleivel együtt nem lesz, elárulás, és a' nagy erő aldozattya. Már Attica pusztitatott, raboltatott, Athena füstye egeket érte, már az egyesült görög tengeri erő kétségbe esik, és már oszlani akar, midőn Themistocles mestersége, 's általláto esze, őket veszedelemtől megmenti, 's Salamisnál halhatatlan győzedelmi koszorút nyer. Mind ezen győzedelmeket, megkoronázta Plataeai földi,

's Mykáli tengeri szerencsés ütközet, méglen utollyára, kis Asiábéli Görögöket, a' Perzsa járomtol felszabadították: de mi Athená, 's Sparta sok egyenetlenségei között mehetett végbe.

Illy szerencsés kimenetele lett a' Perzsa 50 évi háborúnak. Görögök semmit el nem mulattak szabadságuk, 's függetlenségük föntartásáért, annak ösztönétől buzdítva, hatalmas ellenségükön kifogtak, kiknek bosszút kereső törekedésükkel, az lett Athená és Görög Ország mi különben nem lett volna. Athena kíváltkepen ez üdőben kezdett virágzani, 's pallérozodni. Tudományok szép mesterségek, egymást ölelve előmozdítottak: magány, 's közönséges élet egyesítetett, mindent, mit mivelt, fris, és eleven harmoniával édesítetett. Melly különben volt Spartába? hol a' vad szokás, és törvény minden kifejtődést megtiltott. Itt tanítatott egyedül Hazáért meghalni, Athenbe pedig azért élni.

§. 13. A' Peloponesusi Háború.

Azon kimondhatatlan gyűlölésnek, mellyel Athena, és Sparta Peloponesusi háborúba egy más ellen dühödtek, hasonló példáját Történetekbe, nem hamar lelmi. Mert más Nemzetek eredettel, nyelvel, 's szokással különbözök, egymással ugyan vetekednek. Ezek pedig, eredettel, reliigióval, szokással, nyelvel, nemzeti szabad lélekkel, különbféle Játékok, 's közönséges Gyülekezetek nemével, Perzsák ellen egy célra törekedő intézettel egyek, 's egyesítettek, csodálni lehet, hogy micsoda fürkészet tehecséggel, egymást üldözték, 's egymás romlását óhajtottak. Ez Görög Ország, legszebb virágát elhervasztotta, hanyatlását előmozdította, 's legnagyobb oka volt lassanként következő elenyészésének. Mert véghetetlen erőlkedéssel egymást rontván, magu-

kat kifárasztották, segíthető forrásokat ki mer-
ték, nemzeti szabad lelket elpúhitották, 's mind
egy tengődő karpittal bévonták. Kiki ön haszna
előmozdításával, köz jóra művelni nem buzgott;
's így külső ellenségre, nem régi bátor lélekkel,
hanem valami bádgyadt izléssel ütöttek. Sparta
irigyen nézte Athena vízi és száraz erejét, kite-
rült hatalmát, 40 Szigetek ura lévén. Már az nem
teczet Spartának, midőn Delphosba, Perzsák el-
len folytatando háború végett, egy közönséges
Kincstárnak föl vigyázása, Athenára biztatott,
mellynek is gondviselője, akkori egyenes szívű Ari-
stides lön: mert ezzel Athenának, egész Görög
Országba bé folyása lett. Ezeket, 's más mellé-
kes okokat a' Spartai büszkeség el nem tűrhette;
azért hangossan parancsol Athénának; alatta lévő
statusok föl szabadítását (kik Spártán, és Athe-
nán kívül többek is voltak, tulajdon kormányok,
's törvények alatt) Mi következhetett egyéb há-
borúnál? Cimon egyesítette ugyan változo sze-
rencsével hadakozó, 's elosztó Görögöket Per-
zsák ellen, kik meg nem szűntek, szerencsétlen
háborúk végzésével, Görögök közt alatomba egye-
netlenséget minden ki telhető módon hinteni: de
mind ezen szép reménység, Cimon halálával el-
tűnt. Pericles tanácsából belső háború ismét lá-
bra kapott, görög görögöt nyakazta, méglen ő
maga, több Athenaiakkal együtt Pestis aldozat-
tya nem lett, 's Tracziái véres ütközet után, győ-
zedelmes Lacedemoni Brasidas, majd kécségbe
esett Athenát, 50 Esztendő, békességre, nem kén-
szeríti.

50 évre kötöttett békesség, már azért sem lehe-
tett állandó, mivel sok Szövecségesek azzal meg
nem elégedtek. Békességhez való remény nem is
lehetett tartós, mert az Athenai fő kormány, fi-
atal tüzes Alcibiades hatalmába vőlt. Ez fel lo-
val

valta Athénát Sicília ellen; de tulajdon vezérlete alatt, elveszti, 's elemészti Athéna tengeri erejét: melly legveszedelmesebb volt Athénára nézve, mert már most a' tengeri hatalom is Sparta kezébe volt, Athénába pedig, nehéz volt pénz nélkül tengeri erőt újra teremteni, mert Pericles pazarlása kimerítette a' kincstárt, 's mi kevés volt is abba, köznép tartására kiadódott. Azomba veszedelemben nyöl Athena lelke, és bátran buzdítva, gátot iparkodik tenni közelgető veszedelemnek, melly is akkor elenyészni láczott midőn Thrasybulus közben vetésével, a' számkivettetett Alcibiades, Perzsáktól, haza gyámolára vissza hivatik. Most szerencse nekik kezd kedvezni, de fájdalom nem sokáig tart. Alcibiades elűzése után megváltozik a' dolog. Lysander Spartai Vezér Aegospotamnál (Helespontba van) tengeri ütközzetel, Athena minden vízi ereit elsemmisíti, 's azt legalacsonyabb béke kötésre kényszeríti.

Igy végződött el 27. évig tartott Peloponessusi háború, melly veszedelmesebb volt erkölcsi, mintsem politikai következtetésében. Mert a' nemzeti lélek, meg hasonlítás, — a' közönséges érzékenység pedig, gyűlölség alakjába lépett elő. Athéna meghódolása után, fő hatalom vizen, és szárazon Sparta kezébe volt: most tapasztalta Görög ország a' katonai hatalom bárdolatlanságát, és üzését! most látták Spartabéli őrizet sereg keménységét, most érzették hibáikat, keserű vissza emlékezettel az elnyomattatott szabadságra, melly annál nehezebb volt, mivel Sparta már kezdette tapasztalni pénz szükségét, 's nagy adóval késértette őket; és így az új Uralkodó rablása, annál nagyobb volt, mennél vadabb 's szegényebb volt az. Sparta, még arra az alacsonyságra is vetemedt, hogy nem szégyenlett Perzsák segítségéhez folyamodni, mit is most lassanként, nekik meg-

halált változó történetekkel, kis Azsiabéli Görögök, Persza járomba lett keresztéssel, 's által nézéssel.

§. 14. Thebae.

De nem sokáig tartott Sparta hatalma. Mert a' mit nem is lehet reményleni, a' történt. Kisdéd Thebae Pelopidas 's Epaminondas iparkodásokkal, és vezérlésükkel, megtöri Sparta büszkeségét. Kiteczik ebből, hogy mit nem tehet, egy hét derék Férfiak törekedése, és intézete, honnyok boldogításában: kik majd érdemes tanácsukkal, majd helyes előre látásukkal, minden veszedelemben, bátor maga viseletekkel, 's józan jelenlétükkel, alkalmatosak egy kisdéd, de egyes lélekkel bátorított erővel, tárgyakat elosztani, 's veszélelt felleget elázni. Sparta, Pelopidas által megszabadult Thebaenak kevéllen parancsolni akar: de sajnosan érzi Leuktránál Pelopidas, 's Epaminondas vitézségét, szövetséget köt ellene; de héjába, mert Mantineánál ismét győz Epaminondas hadi taktikája, hol maga is, az ütközetben kapott sebben győzedelmessen kimúl, 's véle együtt elenyészik Thebae hatalma, ereje, és lelke.

A' Macedoniai Fülöp.

Annyi viszontagságok után, kezdettek a' Görög Státusok hanyatlani: Lycurgus, Sólon, 's Pythagoras törvényeit, már régen átalhagták: az Eldődiek erkölcsét, és virtussát elfelejtették, a' közönséges honnyi szeretet elhalt. Pericles, Ly-sander, Agesilaus, és Epaminondas véres háborúi, törzsök familiákat kiirtották, úgy, hogy már most háború folytatására, gyűlevész, 's fogadott népre lett szükségük, kik bérért, csak kedvező alkalmatosságra tudtak viaskodni: és még sem nyughattak, még sem szüntek belső vissza

vonásokkal egymást emésztetni. Most, midőn sok háborgatások sebeit kellőtt volna gyógyítani, az úgy nevezett szent had folytatására készülnek, melly legveszedelmesebb volt mostani Görögök állapottyára nézve; mert már szomszédok hatalmát kezdék érezni. Mind ezeket jól tudta a' ravasz Fülöp Epaminondas Tanítványa (kitől ugyan haditudományt örökségül nyert, de nem hasonló erkölcsiséget) és igen helyessen élt az alkalmatossággal. Fülöp fortéllai, áthatatossága, s vitézsége, eddig homalba feküdt Macedoniát felemelte, s még el nem pühült Macedói vitézséget megösmértette. Thrácziai Bányák arannyával, s újonnan intézett Phalanxaival befúrta magát Görögök dolgaiba, úgy annyira, hogy ezek által nem látván csalfa czéllát, Thebaciai Phocziabéliek állapottyának elvégzésére, ötöt megkérték.

Későn nyílt föl a' Görögök szeme. Athena ugyan Thermopylai szoros úton által nem ereszté Fülöpöt: Demosthenes kitürkölte czéllát, s elárulta Görög országnak: De már késő volt, mert már az egyesült Görög nemzet sem tehetett ellene semmit. Chaeroneánál ütközetre kerül a' dolog, hol a' 18 Esztendő Sándor, attya dicsőségét fönt tartya. E' csata után Görög ország állapottyának vége lett, melly Salamisi ütközettől, 142. évig tartott. Már most kénytelenek valának a' Görögök, Fülöpöt, mint első Amphyctiónt megösmérni, ki Korinthusba hirdeti a' Társaság Gyűlését, s a' Görögöket, Perzsák ellen menetelre kényszeríti, mivel ezek kis Azsiai Görögöket elnyomott állapotba tartották. Ezen kívánságát, Spartán kívül, egész Görög ország elfogadja, és ötöt Fő Vezérnek ki nevezi, de szándéka bétellyesítését, akadályozta halála, mellyet Pausanias által-döfése okozott.

§. 15. Nagy Sándor.

Mi nem történt volna Fülöp tartományaival, ha nagy tehetségű fia, ötet hatalomba, 's kormányba nem követte volna? az egész Görög ország tapsolt Fülöp halála után, régi szabadságról almodott, vélvén tapasztalatlan fiatal Hertzegnek tehetetlenségét. De megmutatta Sándor Thrácia, és Thebae büntetésében erejét, és bátor lelkét, mikor, megrözzent Görög ország, 's nélkü téggyet fejet hajt. Ezzel ő, Európai békességet talpra állította, Persák ellen leendő föltétel bátor elkezdésére, 's szerencsés elvégzésére.

N. Sándor, üdejebéli legjelessebb, nevezetesebb, 's bátrabb vitéz volt: nem volt, sem az elfajolt Görögök közt, sem az egészen elpühult Perzsák közt egy is hasonló, kivel bátorsága szembe szálhatott volna. Sem Miltiades, sem Themistokles, sem Pausaniás, sem Epaminondas, nem állott Görög sereg előtt, ki bátor szívének, 's győzhetetlen Phalanxának megfelelhett volna. Sándor tettei, ha mindjárt nagyobbítás nélkül nincsenek is, még is olly különössek, olly emlékezetre méltók, mellyek számos hibáit, 's gyarlóságát, felejdékenységgel méltán eltemethetik. Kevés évig tartó uralkodása üdejében, szokatlan mivelésekkel gazdagította a történeteket, úgy hogy élete, közönséges Historiába Epochát méltán csinál. Ő kisdéd Macedóniát, hatalomra, 's dücsőségre magasztalta, mellyet egy csekély, 's homálos országtól, nem könnyen lehetett várni: ő a Görögöket, Azsián és Afrikán keresztül elszélesítette, különbféle nemzetekkel megösmértette, 's őket kereskedéssel, Industól Archipelagusig, és Alexandriáig egyesítette. Szóval, mit mások nem is tudtak volna akkor ligondolni, azt ő megfoghatatlan bátorsággal, 's türedelemmel végbe vitte.

Sándor szerencsésen általmenvén Hellespon-
ton, három ütközettel össze törte a Perzsa Monar-
chiát (Granicus, Issus, Arbella voltak három üt-
közetek heleinek neveik). Dárius halála után, In-
diának veszi úttyát, innen több szerencsés fog-
lalások után, egy részit sereginek Perzsiái öböl-
be hajón küldi, maga pedig seregének más részé-
vel, sok veszélyek, 's nehézségek után, szeren-
csésen Babylonba érkezik, hol véletlenül, vég-
re vitetendő nagy föltételek faragása közt, hideg-
lelésbe megholt, az emberiség akkori legnagyobb
kárára. — Industól fogva Nilusig töredékbe, dül-
ve feküdt a világ, és kipótolhatta ki azon építő
mestert, ki az elkezdett roppant épületet elvégez-
hette volna? Im, ez az emberi Nem sorsa! —
Nagy Sándor uralkodásának volt, nem annyira
annak kiterjedéséből, mint okozott tartós viszón-
tagságokból kitecző. Igen nehéz Sándort valódi-
ban megítélni, ki éppen akkor halt meg, midőn
messzire kiterjedő föltételeit teljesíteni: igazság-
talan ítélő lenne az, ki Aristoteles Tanítványa-
ba, nem mást, mint plán nélkül való foglalót
szemlélné. Hec z Allg. Welt G: 1. Band p. 208.
Mind azon által, mit a Macedóniai Vitéz végbe
nem vihetett, és dülledékbe hagyott, azt Római-
ak politikája egybe szűte; ezen nagy Egész, a Ró-
mai szabadság eltűnésével, Octáviánus hatalma
alá jutott, ki ha előbb élt volna, soha neve
Nagy Sándorhoz, Scipióhoz, Hanibálhoz, és
Caesarhoz nem közelgethetett volna *).

§. 16. Sándor halála után történt Vi- szontagságok.

Sándor halálával, azonnal feltámadott Gö-
rög ország, minden felől szabadság neve hang-

*) Nagy Sándor életét Arius, Curtius, és az újjak közt
Fessler helyesen írták.

zott, elmerülve mérséktelen örömbé, mindenik
baldog jövődöket képzelt magának. Athena ki-
vált, hajdani szabadságát elméjéből ki nem vet-
hette, s jól lehet két ízben megveri Antipáttert,
még is, mind vizen, mind szárazon meggyőze-
tik, s hamar eltűntek a' képzelt arany üdők. De
nem is lehetett Sándor halála után, uralkodni
vágyó Vezéreitől egyebet várni, egyenetlenség-
nél, mert kihi uralkodásra érdemesnek tartván
magát, vagy első akart lenni, vagy Sándor Tar-
tományiból részt kívánt venni. Az elosztás nem
mind egyiknek tezett, miből megbántás, ebből
pedig háború, s vérontás következett. Görög Or-
szág, mind ezen hasonlásoknak, s vérontások-
nak közös tárgya lett, mert vagy csaták piacza
vált, vagy részesülésével, külső háborúkat, a'-
hoz tartozandó eszközökkel segiteni kéntelenite-
tett: honnyába pedig, ha csak mozdulni is akart,
a' Maczedói őrizet seregtől, ki Várossait lakta, el-
nyomattatott. Mind ezek által igen elpusztult, s
kimerült Görög ország; s még is valamint virág-
zásában; úgy elnyomattatásában is egyezhetet-
len volt. Mennyire ellankadt Athena, és véle Gö-
rög ország, onnand is kiteezik, hogy a' Gallusok há-
romszori béütését elégtelenek voltak meggátolni,
és Athena alég tudott ellenük, 20,000 katonát ali-
tani: tudniillik eltűnt a' szabadság; a' nemzeti lélek
erő nélkül hangzott; a' haza szeretet, melly őket
legnagyobb veszedelmekbe bátorította, elhalt, s
igy mind addig változó szerencsével tengődtek,
még a' Rómaiak hatalma alá nem jutottak.

Huszonkét Esztendeig folyt a' vér, Sándor
nyughatatlan, nyerekedő, s vérszopó Naggyai, s
Vezéri között, melly Sándor halála után mindjárt
elkezdődött, úgy hogy 30 napig fekvő Sándor
teste békenettetéséről egészen elfelejtkeztek; há-
borgások szüntelen folytak, méglen Sándor hát-

ra maradt töredékeiből, egyes országok nem alapodtak. Phrygiában lévő Ipsusi csata, álitotta legelőször is talpra a' békességet. Három nagy Országok épültek, az elvagdaltatott Monarchiából: első Macedóniai, melly hatalmát Görög országon föntartani iparkodott. 2-ik Syriai, Seleuczidek Hormánnya alatt. 3-ik Egyiptomi, ki Ptolomeusoknak engedelmeskedett. Hátra maradt részből pedig, némelly mellyékes országok eredtek: úgymint Pergamusi, Bithyniai, Paphlagóniai, Pontusi, Kappadocziai, Parthusi, Baetriad, Örmény, és Zsidó országok: mellyek legőbbnyire későbbben, Rómaiak hatalma alatt nyögtek.

Még egyszer láczott Görög ország hajnala hasadni. — Az Aetóliai, és Achái szövetség eleintén csekélység volt; üdövel több Görög szabad Társaságok számával nagyobbult. Két derék férfiú Arátus, de főkép Philopomenon igazgatta a' szövetséget, ki erőbe 's lélekbe iparkodott azt föntartani, 's gyarapítani; — de mit tehet egy ember, közönséges romlás ellen? — ezen szövetségekkel, kiktől függetlett Görög ország boldogulása, 's minék intézetével magukon segíthettek volna, nem éltek sorsuk jobbitására; mert természetbéli visszavonásaik, szövetségekre, egyenlenséget gyúllasztott, 's egymás ellen dühödtek, akkor, midőn a' nemzet felélesztésén, ezen jó alkalmatosságokkal dolgoznok köllött volna: pedig már közelgetett az üdő, közös akarattal banni, 's egyesülni, jövendő fellegek engesztelésére, mert már Hanibál hanyatlott, 's majd itt volt az üdő, a' Római ügyet megköstolni: 's valóban, ha ők magokat minnyáján Maczedóniai Fülöppel, Hanibál tanácsa szerint egyesítik, Róma megoszolva, Carthagón nem diadalmaskodhat, és Görög ország, nem lesz enny hamar Római Provincia.

17. A' Rómaiak befolyása.

Mihelest Róma észre vette Hanibálnak Fülöppel tartó alkudozását, azonnal a' Görögöket maga részire iparkodott vonni: az Aetóliai szövetséget fedezte, szóval minden kitelhető erővel igyekezett, Fülöpnek hazájában ellenséget szerezni. A' Rhodusi, Görög, 's Római egyesült szövetségek hajói, szünet nélkül Macedóniai partoknál, föl- 's alá evedzettek, 's szemmel tartották Fülöp minden mozdulását, végtére pedig ötet békességre birták. De a' bosszúálló Róma, Carthago bévétele után, elnem felejtkezett Fülöp cselekedetéről, és kezdett ellene dolgozni. Görögök Rómaiakkal egyesülve verekedtek Görögök ellen. Két esztendeig állotta ki a' tüzet a' régi Phalanx, Legiók ellen, és a' Királ bátorsága nevedett. De Róma tudta kit köll ellene küldeni. Alkalmatossabbat Quintus Flaminiusnál nem is küldhetett volna. Ezen ravasz, de tapasztalt Római Vezér, megjelen, 's azonnal megváltozik a' dolog, és szerencse követi ötet: Fülöp haráttya- it elvadittya, maga részire bírja, 's Gynocephalaenál rajta győzedelmeskedik. A' Királ kéntelenítettik egész tengeri ereit a' Rómaiaknak általadni, 's a' Görög szabad társaságok függetlenségét megősméni. Már most Rómaiak mindenfelé szabadságot trombitáltak: maga Flaminius Isthmusi Játéknál, szabadságot, 's egyenlőséget hirdet a' Görögöknek, kik véghetetlen örömmel, 's kiáltással fogadták azt, magukon kívül lévén, azt vélték, hogy mind arany, a' mi fénylik. De vajha, nem sokaig tartott az öröm! némelly Görögök által látták a' Rómaiak czéllát: az Aetoliaiak sajnossan érzették megcsalattatásukat, szabadítójik terhessek kezdettek nekik lenni, kik örző seregeiket, olly sokaig hagyták Macedoniában tanyázni.

Antiochus könnyen nézte a' Görögök, 's Macedó állapottyát: elveszti az üdöt heles ellentárlás tételre, 's nem véli Rómának ellene leendő fordulását. Ha Macedó segítségére tellyeserővel meg jelen, Flaminius dűcsősége füstbe megy, 's Görög Országgal együtt, tovább fönt álhat. De Rómának nagyobb volt politikai belátása, mint sem azt mások észre vehették volna. Még nagyobb volt Antiochus hibája, hozzá futó, Róma legnagyobb ellenségének, Hanibálnak tanácsát nem követni: valóban nagy szerencséje Rómának, e' két férfinak meg nem egyezése: ha Hanibal lett volna Úr, más dolgot adott volna Rómának. Mind ezeket jól tudta Róma, 's azért bátran parancsolja Antiochusnak, az Ióniai Városok fölszabadítását, mire ő könnyen azt feleli, hogy a' Romaiak, Azsiai dolgokba magokat ne avassák. Erre nem lehetett a' büszke Rómától mást várni háborúnál. Róma, az egyesült Görög Flottával, három tengeri ütközzettel Azsiába magának utat nyit. Azomba mind ezen vesztések mellett lest vethetett volna Antióchus a' Romaiaknak, ha messzire terjedő Tartományiba magát hátra vonnya, 's őket birodalma kebelibe csalja: ezzel, őket segítő forrásoktól eltávoztattya, kik is úgy járhattak volna, mint későbbben Crassus Parthusi háborúba, 's a' Francziák Orosz Országba: de ő nem hogy nem helyhezreti seregeit védelmező állapotba, hanem egyenesen Romaiak ellen mën, 's azzal Magnésianál, Scipio által elveszti a' csatát, kincsét, 's független hatalmát.

Még mind eddig Róma elfoglalt Tartományokból semmit se tartott magának, ne talán intézetét elárúllyá, hanem elosztya azokat Frigyesei között, 's azzal bé dugja szemeiket. Ezentúl kezdették a' Görögök, a' Római jármat keservessen érezni: Római számtalan követek, Commissáriusok,

's többmás külömbféle rangú Tisztek, Görög Ország minden zsirát kiszíták, 's magukon segíthető forrásokat egészen ki szikkasztották. Ezek, minden képtelen helytelenségeket, helyre állítandó szabadság nevében bátran üzték, a' nélkül hogy bátorkodtak volna a' Görögök, ellent állani, melly ha meg történt, a' legigazságossabb ügyüket is elvesztették, sőt háláadatlanysággal 's szemre hányásokkal illettettek, kik nem tudnák szabadítójokat megböcsülni. Perseus lelkiből gyűlölván a' Romaiak' ravasz, 's tyrannusi cselekedeteiket, Frigyeseket szerez, hadra készül; 's négy évig, bátran megfelel Romai Legióknak, de nem tud szerencséjével élni. Megjelen az ősz Aemilius Pál, 's Pydnai véres ütközettel, Perseus, 's Görög Ország sorsát meghatározza. Így elegendő egy óra, azon Ország elsüllesztésére, mellynek támosztéka, csupán fegyverben áll. A' szerencsétlen Királ gyermekeivel együtt triumphusul Romába vitetik — a' Frigyesek büntetése rettenetes lön, 's Epirus, Romai dühösségnek áldozattya lessz.

Már most Roma czéllához közelgetett, hatalma határozatlan lett, kezdett parancsoló hangon Napkelettel bänni. Mindenbe belé avatta magát: ő osztogatott Feleinek, akarattya szerint Tartományokat: ő rendelt törvényeket: ő végezte el a' visszavonyásokat, 's a' Thronus követőit ő határozta meg. A' Királi Herczegek Romába idéztettek nevelésre, hogy már fiatal korba, a' Római járom békességes eltűrésére szokjanak. A' Romai Senátorok Tornáczába, Királok megalázva állottak, 's azoknak kényyétől függöttek, merre a' Romai palást fordult, Országok dültek, vagy emelődtek. A' nyomorúlt Görög Ország, még többet szenvedett Macedóniánál, mert ezek még most is, egyenetlenségekkel, egymást üldözték, mellyet a' Romai factió, környülállásokhoz képest, vagy

gyullasztott, vagy fedett, mindenkor pedig büntetett. Némelly kisded köz Társaságokkal a' szabadság színe alatt jádzott Róma, megtartván őket régi mi voltokba, mert még egészen meg nem ért szándékok tellyesítése.

Macedoniát először ki rabolták, azután szabad Társaság neve alatt Osztalokra szaggatták. Vagyonos Görög Polgárok, vagy kikbe még a' Nemzeti lélek egy kevés szikrája pislogott, vagy számkivettettek, vagy külömbféle módokkal sanyargattattak: ezer, Achaei szövetség nevezetes polgári, 17 esz. Romába ültek fogságba. A' köz társaság 20-ik éviben Macedó választ magának Andrisous nevű Királt, ki magát Perseus fiának adta ki: Metellus megbünteti ötöt, 's Macedó Római Provinczia lön. Utollyára pártot üt az Achaei szövetség, 's igen későn viaskodik Görög névért Kritolaus Vezérekkel, de egészen öszetöretik. Corinthus, Thebae, Chalczis, földig leronatilik: a' méltatlanoktól, még a' hátra maradt szabadság neve is elragadtatik, és Hellás Achája név alatt Római Provinczia lészén. Így lett vége Görög Országnak, így enyészett el a' Görög hatalom 's dicsőség, mellyeket nem Róma hatalma semmisített el, hanem tulajdon egyenetlenségek, 's egy más ellen lévő gyűlölségek, kik szintén úgy megverhették volna a' Rómaiakat, valamint Eldődiei a' Perzsákt megverettetésével, neveiket halhatatlanították.

En itt csak egy politika tekintettel akartam a' Görögök rendszerént folyo nevezetesebb Történeteiket megmérni, 's hibáikat felfedezni. Ezután fogom Romlásaiknak okait az érdemes Olvasókkal közleni, 's Jegyzéseimmal terjedőül elő adni.

Moldoványi Antal